

УДК 341:342:352(477)+327.5(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.20>

АГРЕСІЯ ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ВИМІРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Волощук О.Т.,

*кандидат юридичних наук, доцент,**завідувач кафедри загальнотеоретичної юриспруденції та прав людини**Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту**Національного університету «Одеська юридична академія»*

ORCID: 0000-0003-0991-5605

e-mail: ok.voloshchuk@chnu.edu.ua

Волощук О.Т. Агресія як фактор трансформації регіональної політики держави: міжнародно-правові та конституційно-правові виміри забезпечення прав людини.

Вказується, сучасні виклики безпеки та зовнішньополітичної ситуації України визначають необхідність переосмислення регіональної політики держави у контексті збройної агресії. Традиційні моделі розподілу повноважень між центральною владою та регіонами виявляються недостатньо адаптованими до умов воєнного стану, що створює потребу у правовому та інституційному перегляді механізмів управління регіональним розвитком, забезпечення безпеки населення та відновлення постраждалих територій. Стаття присвячена дослідженню національної та регіональної безпеки України в умовах актуальних безпекових загроз, детермінованих збройною агресією. Зазначено, що сучасний вимір безпеки виходить за межі суто оборонного чи військового підходу й охоплює правові, управлінські, економічні, соціальні та гуманітарні компоненти, які визначають життєздатність регіонів і здатність територій до функціонування в кризових умовах. На основі аналізу нормативно-правової бази, наукових підходів, огляду практичних кейсів регіонального відновлення визначено комплекс чинників ефективності державної регіональної політики: рівень міжвідомчої координації, інституційна спроможність органів влади, стратегічність планування, адаптивність механізмів реагування, залучення місцевих громад до формування безпекової політики. Підкреслено: трансформація регіональної політики в умовах агресії неможлива поза контекстом міжнародно-правових та конституційно-правових гарантій прав людини, адже забезпечення доступу до базових прав (безпеки, житла, освіти, охорони здоров'я тощо) є ключовою умовою повернення населення, реінтеграції деокупованих територій, легітимності державних рішень у сфері відновлення. Зроблено висновок: формування довготривалої, життєздатної системи національної та регіональної безпеки можливе лише за умов синергії державних та суспільних інституцій, модернізації державного управління та переходу до стратегічної моделі розвитку, яка враховує регіональні особливості й будується на принципах стійкості, адаптивності, комплексності, пріоритетності прав людини як фундаментальної складової безпекової політики.

Ключові слова: регіональна політика, конституційне право, міжнародне право, права людини, конституційні гарантії прав людини, міжнародно-правовий захист прав людини, національна та регіональна безпека, збройна агресія, воєнний стан, регіональний розвиток.

Voloshchuk O.T. Aggression as a factor in the transformation of state regional policy: international legal and constitutional legal dimensions of human rights protection.

It is indicated that the current security challenges and foreign policy situation of Ukraine determine the need to rethink the regional policy of the state in the context of armed aggression. Traditional models of the distribution of powers between the central government and the regions are insufficiently adapted to the conditions of martial law, which creates the need for a legal and institutional review of the mechanisms for managing regional development, ensuring the security of the population and the restoration of affected territories. The article examines the national and regional security of Ukraine under contemporary security threats caused by armed aggression. It is argued that the modern concept of security extends beyond purely military or defensive dimension and includes legal, administrative, economic, social, and humanitarian components that determine regional resilience and the capacity of territories to function in crisis conditions. On the basis of analysis of the legal framework, academic approaches, and selected practices of regional recovery, the article identifies key factors influencing the effectiveness of state regional policy, including interagency coordination, institutional capacity

of public authorities, strategic planning, adaptability of response mechanisms, and the involvement of local communities in security-related decision-making. It is emphasized that the transformation of regional policy in conditions of aggression cannot occur outside the framework of international legal and constitutional legal guarantees of human rights, as ensuring access to fundamental rights such as personal security, housing, education, and healthcare constitutes a prerequisite for population return, reintegration of deoccupied territories, and the legitimacy of state decisions in the sphere of recovery. The article concludes that a sustainable system of national and regional security requires synergy between state and societal institutions, modernization of public administration, and a strategic development model based on regional specificities, resilience, adaptability, comprehensiveness, and the primacy of human rights in security policy.

Key words: regional policy, constitutional law, international law, human rights, constitutional guarantees of human rights, international legal protection of human rights, national and regional security, armed aggression, martial law, regional development.

Постановка проблеми. Сучасні виклики безпеки та зовнішньополітичної ситуації України визначають необхідність переосмислення регіональної політики держави у контексті збройної агресії. Традиційні моделі розподілу повноважень між центральною владою та регіонами виявляються недостатньо адаптованими до умов воєнного стану, що створює потребу у правовому та інституційному перегляді механізмів управління регіональним розвитком, забезпечення безпеки населення та відновлення постраждалих територій. Актуальність цієї проблематики визначається не лише практичною потребою інтеграції державних і регіональних стратегій у кризових умовах, але й науковою необхідністю дослідження конституційно-правових та міжнародно-правових аспектів трансформації регіональної політики під впливом агресії, що до цього часу залишаються недостатньо висвітленими у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях.

Мета даної статті полягає у комплексному аналізі впливу збройної агресії на трансформацію регіональної політики держави України, визначенні конституційно-правових і міжнародно-правових аспектів цього процесу та формуванні наукового підґрунтя для розробки ефективних правових і управлінських механізмів, здатних забезпечити безпеку та стабільний розвиток регіонів у кризових умовах.

Стан опрацювання проблематики. Питання регіонального розвитку традиційно цікавили науковців у контексті державної політики та публічного управління. Існують численні праці, що висвітлюють соціально-економічні трансформації, функціонування місцевого самоврядування та механізми державного регулювання територій, серед яких доробки В. Авер'янова, О. Батанова, А. Берези, Р. Білика, О. Велевського, Б. Данилишина, Е. Забарної, А. Кравця, В. Малиновського та Я. Олійника. Водночас ці дослідження не охоплюють проблем регіональної політики в умовах збройної агресії, що обумовлює необхідність подальших спеціалізованих досліджень щодо механізмів забезпечення стійкості та розвитку регіонів у кризових умовах.

Виклад основного матеріалу. Агресія проти України є одним із найгостріших викликів сучасності, що має багатовимірний вплив не лише на політичну та військову сфери, а й на регіональний розвиток у найширшому сенсі. Україна змушена одночасно забезпечувати оборону від зовнішнього агресора та підтримувати життєдіяльність, розвиток і безпеку регіонів, особливо тих, що були під окупацією або перебувають поряд із зоною бойових дій. Саме поєднання цих завдань – захист національної цілісності й збереження потенціалу регіонального розвитку – формує ключову проблему української регіональної політики [9].

За таких кризових умов агресії є каталізатором трансформації регіональної політики держави. Збройна загроза змушує переглядати не лише механізми розподілу повноважень між центральною та регіональною владою, а й концептуальні засади стратегічного розвитку територій. Агресія стає фактором, що прискорює інтеграцію оборонних, соціально-економічних та правових механізмів управління на регіональному рівні, стимулюючи появу нових моделей державного регулювання, які враховують специфіку кризових ситуацій. Це створює можливість для наукового осмислення регіональної політики як інструменту одночасного забезпечення безпеки, соціальної стабільності та економічного відновлення, що є актуальним у світовому контексті досліджень трансформацій під впливом зовнішніх загроз.

Військова агресія суттєво впливає на економічний, соціальний та інфраструктурний потенціали регіонів. За оцінками Світового банку, ЄС та ООН, прямі збитки інфраструктури на кінець 2024 року перевищують \$176 млрд., а загальні потреби у відновленні та відбудові економіки України сягають \$524 млрд. [9], і у 2025 році вони, ймовірно, зрости. Масштабні руйнування знижують здатність громад та регіональних економік функціонувати: систематичні атаки на енергетику та транспорт ускладнюють стабільність електропостачання, логістику та виробництво [1]; виробни-

цтво та ділова активність переміщуються до безпечніших регіонів, концентруючи економічні ресурси у центрах і західних областях [2]; скорочення податкових надходжень у постраждалих регіонах зменшує можливості фінансування місцевої інфраструктури та соціальних послуг [1]. Наприклад, у 2024 році Київ формував близько 39% усіх місцевих доходів, тоді як у значної частини малих міст та селищ вони впали майже на 45% [2].

Агресія має значний соціальний вимір: внутрішнє переміщення населення змінює демографічну структуру регіонів і створює додаткове навантаження на соціальні служби західних та центральних областей; мінні загрози та забруднення знижують придатність територій для сільського господарства і бізнесу [1]; атаки на критичну інфраструктуру у відносно безпечних регіонах ускладнюють виробництво, освіту, медицину та повсякденне життя [2]. Ці явища мають і міжнародні наслідки, впливаючи на безпеку Європи та глобальну стабільність [4].

З погляду міжнародного права, агресія проти України тестує ефективність глобальних правових механізмів захисту населення та територій. Міжнародно-правові стандарти, включаючи принципи Статуту ООН, заборону агресії, норми гуманітарного права та міжнародно-правові гарантії прав людини, формують рамки, у яких держава повинна діяти, навіть у воєнний час. Регіональна політика у цьому сенсі виступає практичним полем реалізації міжнародних норм: від забезпечення безпеки та життєдіяльності громад до реінтеграції деокупованих територій та контролю за дотриманням прав внутрішньо переміщених осіб.

У продовження цього аналізу війна трансформує регіональну політику держави, змушуючи узгоджувати оборонні, економічні та соціальні механізми на рівні регіональних стратегій: створювати особливі режими управління для зон високого ризику, впроваджувати адаптаційні програми підтримки підприємництва та нові моделі фінансування відбудови. Без таких заходів регіони не можуть виконувати свою соціально-економічну функцію та забезпечувати обороноздатність держави [4]. Агресія створює безпрецедентний тиск на регіональний розвиток і безпеку, змінюючи не лише стан інфраструктури або економіки, а й базові умови життєдіяльності громад, стимулюючи трансформацію регіональної політики у напрямі інтегрованого управління військовою, економічною та соціальною сферами.

Конституційно-правовий вимір трансформації регіональної політики полягає у збереженні пріоритету прав людини як ядра стратегічного планування. Адаптація регіональної політики під агресію демонструє, що навіть у кризових умовах принципи верховенства права, забезпечення базових прав і свобод та координації між різними рівнями влади залишаються критично важливими для легітимності державних рішень і стійкості територій. Такий підхід дозволяє поєднувати оборонні потреби з розвитком регіонів, інтегруючи правові, соціальні та економічні механізми в єдину систему, яка забезпечує адаптивність і комплексність політики в умовах постійних загроз.

У таких умовах держава повинна забезпечувати ефективне функціонування регіональної політики, здатної підтримувати життєдіяльність громад та розвиток територій навіть у кризових ситуаціях, що неможливо без конституційно-правових та законодавчих механізмів. Конституція України закріплює принципи прав і свобод людини, територіальної цілісності та верховенства права навіть у кризових ситуаціях [6]. Навіть за воєнного стану права людини не можуть бути скасовані, що ґрунтується на внутрішньому конституційному регулюванні та міжнародних стандартах, закріплених у таких важливих міжнародно-правових документах, як Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р.

У воєнний час звертаються до норм міжнародного гуманітарного права, передусім Женевських конвенцій 1949 р. та Додаткових протоколів, які забезпечують захист цивільного населення. «Право Гааги» визначає ведення війни, тоді як «право Женеви» гарантує захист цивільних, військовополонених і поранених. Ці стандарти особливо актуальні для регіонів, де ведуться бойові дії або є ризик обстрілів і окупації.

У практичній площині регіональна політика має поєднувати безпеку та розвиток громад із доступом до базових послуг, соціального захисту, освіти, житла та участі у місцевому самоврядуванні. Тимчасові обмеження за воєнного стану повинні бути законними, пропорційними та обґрунтованими. Закон України «Про засади державної регіональної політики» встановлює мету, принципи та суб'єктів регіональної політики, визначає обов'язок держави забезпечувати збалансований розвиток територій та зміцнення територіальної цілісності [8]. Закон «Про правовий режим воєнного стану» визначає обмеження та повноваження органів влади, ВЦА та місцевого самоврядування [7]. Водночас обмеження повинні бути адекватними та розумними, забезпечуючи оборону без надмірного порушення прав людини. Особлива увага приділяється захисту прав внутрішньо переміщених осіб – житлові, медичні, освітні та соціальні права ВПО повинні реалізовуватися за умов обмежених ресурсів [8]. Необхідна координація між державними органами, місцевим самоврядуванням та громадським сектором, включно з цільовими програмами та фондами підтримки [8].

Обмеження прав під час воєнного стану мають бути пропорційними, аргументованими та прозорими. Вони стосуються пересування, підприємницької діяльності, доступу до освіти, медичних послуг та житла, що безпосередньо впливає на можливості регіонального розвитку. Обмеження повинні супроводжуватися компенсаторними механізмами для підтримки соціальної стабільності у кризових регіонах [9].

Аналіз показує, що адаптація державної політики до умов збройної агресії потребує балансування між безпекою, правами людини та розвитком регіонів. Конституційні та законодавчі механізми створюють правову основу для дій держави, а правильне застосування обмежень разом із координацією державних органів і громадського сектору забезпечує життєдіяльність територій і захист прав ВПО. Міжнародно-правові механізми, сформовані на основі заборони агресії та принципу поваги до прав людини, відіграють ключову роль у визначенні рамок регіональної політики під час війни. Антропоцентрична парадигма, проголошена після Другої світової війни та закріплена, зокрема, у статті 2 Статуту ООН [5, трансформувала міжнародне право з інструменту сили у систему, спрямовану на захист людини. Агресія проти України виступає не лише викликом національній безпеці, але й тестом на дієвість міжнародних правових інструментів – від механізмів відповідальності держав-агресорів до інструментів міжнародної допомоги, реабілітації регіонів та захисту цивільного населення. Регіональна політика стає частиною глобальної архітектури безпеки та прав людини, адже саме на рівні громад проявляється ефективність міжнародних норм у період війни.

Таким чином, сучасна регіональна політика поєднує національні та міжнародні правові стандарти, військові, економічні та соціальні механізми управління, формуючи нову парадигму, спрямовану на стійкість та адаптивність територій навіть в умовах збройної агресії. Разом з цим регіональний розвиток в умовах триваючої агресії стикається з комплексом інфраструктурних, соціальних, правових та управлінських викликів. Найгостріша проблема – відновлення критичної інфраструктури (енергетики, транспорту, медичних та освітніх закладів), руйнування якої обмежує життєдіяльність громад і економічну активність, особливо на деокупованих територіях. Соціальні наслідки війни проявляються у зростанні потреб ВПО та постраждалого населення в житлі, медичній і освітній підтримці, а також у підвищеному навантаженні на місцеві бюджети та соціальні служби. Виникають правові проблеми забезпечення прав людини у воєнний час, зокрема дотримання принципу пропорційності обмежень та доступу до базових послуг. Суттєвим фактором є недостатня координація між центральною владою, місцевим самоврядуванням і громадським сектором, що уповільнює реалізацію відновлювальних програм і знижує ефективність використання ресурсів.

Шляхи подолання виявлених проблем потребують системної трансформації нормативно-правового забезпечення регіональної політики держави в умовах збройної агресії, що має здійснюватися у межах конституційної моделі правової, демократичної та соціальної держави. Відповідно до статей 3, 8 та 19 Конституції України держава несе позитивний обов'язок забезпечення та захисту прав і свобод людини, а діяльність органів публічної влади повинна здійснюватися виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачений Конституцією і законами України. У цьому контексті пріоритетне відновлення критичної інфраструктури – енергетичної, транспортної, житлово-комунальної, медичної та освітньої – набуває не лише управлінського або економічного, а насамперед конституційно-правового значення як умова реалізації соціально-економічних прав людини. Це зумовлює необхідність внесення змін і доповнень до законодавства про регіональний розвиток, публічні інвестиції та відновлення територій з метою закріплення спеціальних правових режимів для деокупованих і прифронтових регіонів, включно з особливими процедурами планування, фінансування, землекористування та публічних закупівель за умов посиленого парламентського, фінансового та судового контролю.

Формування адаптивних регіональних механізмів управління вимагає перегляду чинних законодавчих підходів до розмежування компетенції між центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, з урахуванням принципів децентралізації, субсидіарності та пропорційності. Доцільним є нормативне закріплення міжінституційних механізмів координації у сфері відновлення та захисту прав людини із залученням громадського сектору як повноцінного суб'єкта реалізації публічного інтересу в умовах воєнного стану. Запровадження цільових програм підтримки внутрішньо переміщених осіб і постраждалого населення потребує подальшої гармонізації національного законодавства з міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом прав людини, зокрема шляхом імплементації стандартів щодо права на адекватне житло, соціальний захист, доступ до охорони здоров'я та освіти, а також створення спеціальних правових механізмів відновлення підприємницької діяльності у регіонах, що зазнали наслідків агресії.

Окремого значення набуває інституціоналізація системи правового моніторингу обмежень прав і свобод людини в умовах воєнного стану з урахуванням статті 64 Конституції України та статті 15 Європейської конвенції з прав людини, спрямованої на оцінювання законності, необхідності, про-

порційності та часової обмеженості таких заходів і забезпечення ефективних засобів правового захисту. У цьому аспекті регіональний рівень постає ключовим простором практичної реалізації де-рогаційних режимів і перевірки їх відповідності національним та міжнародно-правовим стандартам.

Комплексність зазначених заходів формує нову модель регіональної політики, у межах якої регіон розглядається як особливий правовий простір взаємодії режимів обмеження та реінтеграції прав людини. У цьому вимірі збройна агресія виступає каталізатором оновлення правової системи, зумовлюючи перехід до **стратегічної, правозорієнтованої та антропоцентричної моделі регіонального розвитку**, в якій людина, її гідність і права набувають статусу системоутворюючого елемента державної політики.

Висновки. Національна та регіональна безпека України в умовах збройної агресії постають не лише як сфера державної політики, а як системоутворюючий чинник, що визначає можливості стійкого функціонування територій та їхнього розвитку. Комплексність безпекових викликів потребує поєднання правових, організаційних, економічних та військово-управлінських механізмів, а також тісної взаємодії центральної влади, місцевого самоврядування і силових інституцій у форматі багаторівневої та скоординованої політики. Важливо враховувати специфіку регіонів та їхню різну спроможність до самовідновлення, що зумовлює необхідність адресних інструментів підтримки та стратегічного планування. Поглиблення аналітичної бази, імплементація інституційних реформ, посилення міжвідомчої координації й активне залучення громад до безпекової політики є ключовими кроками на шляху зміцнення державної стійкості та повернення деокупованих територій до повноцінного соціально-економічного життя. Отже, синергія державних і суспільних зусиль створює підґрунтя для довготривалої та ефективної моделі національної і регіональної безпеки, здатної реагувати на сучасні й майбутні загрози та забезпечувати стійкість громад у умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дашко І., Михайліченко Л. Розвиток економіки України під час війни. *Молодий вчений*. 2024. № 4 (128). URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6177/6044>.
2. Жила Г. Вплив війни в Україні на економічний розвиток, наслідки для світової торгівлі. *Галицький економічний вісник*. 2023. Том 81. № 2. С. 164–170. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.02.164.
3. Качмарський Є.І. Регіональна політика в умовах військового стану в Україні. *Політичне життя*. 2024. № 4. С. 37–43. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.4.5>.
4. Сохацький О. Економічні наслідки російсько-української війни для європейської безпеки. *Вісник економіки*. 2024. № 4. С. 137–154. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/53638>.
5. Статут Організації Об'єднаних Націй. 24.10.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.
6. Конституція України 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
8. Закон України «Про засади державної регіональної політики». 05.02. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.
9. World Bank. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment. World Bank Group, 2025. URL: <https://surl.li/ztlpyja>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 7.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026